

Căn nguyên chấp ngã và đổ ky với người tài?

ISSN: 2734-9195

14:39 27/10/2026

Một trong những nguyên nhân có thể nằm ở tâm lý sợ bị lu mờ. Khi đồng nhất giá trị bản thân với chức vụ, quyền lực hoặc sự tán dương, con người dễ xem thành công của người khác là mối đe dọa.

Tâm lý đổ ky, cô lập người tài và lo sợ người khác vượt trội phản ánh những hạn chế trong nhận thức, đạo đức cá nhân và văn hóa tổ chức.

Từ góc nhìn Phật giáo, những biểu hiện này có thể được lý giải qua sự chi phối của tham, sân, si và chấp ngã.

Đổ ky với người tài: Căn nguyên từ đâu?

Ngày 16/10, tại Hội nghị toàn quốc quán triệt Nghị quyết Trung ương 4 khóa XIV, Phó Thủ tướng Phạm Thị Thanh Trà nhấn mạnh yêu cầu xây dựng văn hóa trọng dụng nhân tài, khắc phục tình trạng đổ ky, cô lập, sợ người giỏi, sợ người tài hơn mình.

Theo Phó Thủ tướng, một trong những nguyên nhân khiến Việt Nam chưa phát huy hiệu quả nguồn nhân lực chất lượng cao là người đứng đầu chưa mạnh dạn tin tưởng, giao việc cho người có tài năng.

Thông điệp này đặt ra vấn đề về quản trị nhân sự, vì sao người có năng lực đôi khi chưa được trọng dụng, thậm chí trở thành đối tượng bị dè chừng hoặc cô lập?

Hình minh họa. Nguồn: Internet

Một trong những nguyên nhân có thể nằm ở tâm lý sợ bị lu mờ. Khi đồng nhất giá trị bản thân với chức vụ, quyền lực hoặc sự tán dương, con người dễ xem thành công của người khác là mối đe dọa.

Thay vì tạo điều kiện để người giỏi phát huy năng lực, họ có thể tìm cách hạn chế cơ hội của người giỏi nhằm bảo vệ vị thế của mình.

Từ góc nhìn Phật giáo, hiện tượng này có thể được xem xét qua khái niệm chấp ngã, tức sự bám chấp vào cái tôi và những gì được xem là thuộc về mình.

Khi cái tôi trở thành trung tâm của nhận thức và hành động, con người dễ nảy sinh tâm lý hơn - thua, ganh ghét và bảo vệ lợi ích riêng, ngay cả khi điều đó gây tổn hại cho tập thể.

Vì vậy, muốn xây dựng văn hóa trọng dụng nhân tài, bên cạnh việc hoàn thiện cơ chế, chính sách, cần nhận diện những động cơ ích kỷ và nâng cao năng lực tự phản tỉnh của mỗi cá nhân, đặc biệt là người nắm giữ quyền lực.

Chủ nghĩa cá nhân và chấp ngã

Chủ nghĩa cá nhân, xét trong phương diện tiêu cực, là khuynh hướng đặt lợi ích, danh vọng hoặc quyền lợi riêng lên trên lợi ích chính đáng của tập thể và cộng đồng. Nó có thể biểu hiện qua sự vụ lợi, tranh công, đổ lỗi, lạm dụng quyền lực hoặc cản trở người khác vì lợi ích cá nhân.

Trong khi đó, chấp ngã thuộc bình diện nhận thức và tu tập của Phật giáo.

Giáo lý vô ngã chỉ ra rằng con người không tồn tại như một thực thể độc lập, bất biến, tách rời các điều kiện và mối quan hệ nhân duyên. Nhận thức này giúp con người giảm bớt sự bám chấp vào cái tôi, từ đó điều chỉnh cách nhìn nhận bản thân và ứng xử với người khác.

Hai khái niệm không đồng nhất, nhưng có mối liên hệ nhất định. Chấp ngã có thể trở thành một trong những căn nguyên tâm lý nuôi dưỡng chủ nghĩa cá nhân tiêu cực; ngược lại, những hành vi vụ lợi và vị kỷ có thể củng cố sự bám chấp vào danh vọng, quyền lực và lợi ích riêng.

Cần nhấn mạnh rằng, vô ngã không có nghĩa là phủ nhận cá nhân, xóa bỏ lòng tự trọng hay từ bỏ quyền lợi chính đáng. Điều cần chuyển hóa là sự tuyệt đối hóa cái tôi, khi con người cho rằng mình phải luôn đúng, luôn hơn người và luôn được ưu tiên.

Một người có tài năng, bản lĩnh và khát vọng phát triển không nhất thiết là người vị kỷ. Vấn đề nằm ở chỗ năng lực ấy được sử dụng để tạo ra giá trị chung hay chỉ nhằm khẳng định bản thân.

Tham - sân - si và tâm lý sợ người tài

Trong Phật giáo, tham, sân, si được xem là ba độc căn bản của phiền não.

Tham không chỉ là ham muốn vật chất mà còn bao gồm sự ham muốn danh tiếng, địa vị và quyền lực. Khi quá coi trọng vị thế cá nhân, người lãnh đạo có thể lo ngại cấp dưới tài giỏi sẽ làm giảm ảnh hưởng của mình.

Sân biểu hiện qua sự tức giận, khó chịu hoặc thù ghét khi cái tôi bị thách thức. Một ý kiến phản biện có căn cứ có thể bị xem là chống đối; thành tích của người khác có thể trở thành lý do để tìm cách hạ thấp hoặc phủ nhận đóng góp của họ.

Si là sự mê lầm trong nhận thức, không thấy rõ bản chất và mối liên hệ giữa các sự vật, hiện tượng. Người lãnh đạo thiếu sáng suốt có thể không nhận ra rằng phát triển năng lực của cấp dưới chính là nâng cao sức mạnh của tập thể. Cô lập người tài không làm tổ chức mạnh hơn, mà còn gây lãng phí nguồn lực, triệt tiêu sáng kiến và làm suy giảm động lực cống hiến.

Chuyển hóa chấp ngã để xây dựng văn hóa trọng dụng nhân tài

Từ tinh thần Phật giáo, chuyển hóa chấp ngã không phải là triệt tiêu ý chí hay làm suy giảm năng lực cá nhân, mà là giúp con người vượt qua sự bám chấp ích kỷ để hành động sáng suốt và có trách nhiệm hơn.

Hình minh họa. Nguồn: Internet

Người lãnh đạo có bản lĩnh không cần chứng minh mình giỏi hơn tất cả cấp dưới.

Năng lực lãnh đạo còn thể hiện ở khả năng phát hiện, bồi dưỡng, sử dụng và phát huy sở trường của từng người.

Thành công của tập thể không làm giảm giá trị của người đứng đầu; trái lại, đó là một thước đo quan trọng đối với năng lực quản trị.

Tinh thần vô ngã, khi được vận dụng phù hợp vào đời sống xã hội, có thể góp phần hình thành thái độ khiêm tốn, cầu thị, sẵn sàng lắng nghe và tôn trọng sự khác biệt.

Cùng với đó, các giá trị từ bi, hỷ và xả giúp con người giảm bớt ganh ghét, biết vui trước thành tựu chính đáng của người khác và sẵn lòng nâng đỡ những người có năng lực.

Tuy nhiên, tu dưỡng đạo đức cá nhân cần đi đôi với hoàn thiện thể chế và văn hóa tổ chức.

Để trọng dụng nhân tài thực chất, cần thực hiện đồng bộ một số yêu cầu:

Thứ nhất, xây dựng tiêu chí tuyển dụng, bổ nhiệm và đánh giá minh bạch, lấy năng lực, kết quả công việc và giá trị cống hiến làm căn cứ chủ yếu.

Thứ hai, tạo môi trường khuyến khích phản biện khoa học, đổi mới sáng tạo; không đồng nhất sự khác biệt về quan điểm chuyên môn với thái độ chống đối.

Thứ ba, nâng cao trách nhiệm của người đứng đầu, đánh giá năng lực lãnh đạo không chỉ qua thành tích cá nhân mà còn qua khả năng phát triển đội ngũ và hiệu quả hoạt động của tập thể.

Thứ tư, tăng cường thực hành tự phản tỉnh, giúp mỗi cá nhân nhận diện những động cơ như tham vọng danh vọng, tâm lý hơn - thua và nỗi sợ bị lu mờ, từ đó điều chỉnh hành vi theo hướng công bằng, hợp tác và phụng sự.

Sự kết hợp giữa tu dưỡng nội tâm và cơ chế quản trị minh bạch sẽ tạo nền tảng vững chắc hơn cho việc phát hiện, thu hút và sử dụng người tài.

Chuyển hóa từ chủ nghĩa cá nhân tiêu cực sang tư duy tích cực là yêu cầu của đạo đức xã hội; chuyển hóa chấp ngã là một con đường tu dưỡng nội tâm.

Khi cả hai được thực hiện bằng hành động cụ thể, tinh thần vô ngã không còn chỉ là một khái niệm triết học, mà có thể trở thành nguồn lực đạo đức góp phần xây dựng môi trường công bằng, khuyến khích tài năng và thúc đẩy sự phát triển bền vững của cộng đồng.

Tác giả: **Vững Nguyễn**